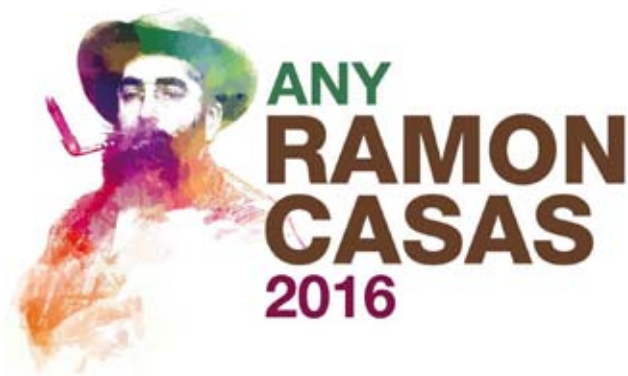

Ramon Casas un artista modern que pinta, dibuixa i retrata

ALFRED PÉREZ-BASTARDAS

Aquest any 2016, es compleix el 150 aniversari del naixement del pintor, dibuixant i retratista Ramon Casas, i el Museu del Modernisme de Barcelona ha inaugurat una magnífica exposició dedicada a un dels promotors culturals del modernisme, tot evocant la seva figura, el seu estil i la manera com aporta una novetat estilística, tant en la pintura com en el dibuix. L'exposició va acompanyada d'un magnífic catàleg que no deixem de recomanar.

I a nosaltres ens atrau, de Ramon Casas (1866-1932), a part de la seva pintura, la faceta de dibuixant i retratista. I no voldríem deixar d'evocar des de les pàgines de la Querol la figura d'un dels més grans artistes catalans lligat al modernisme i que va dedicar molts esforços per retratar la burgesia, els polítics, pintors, dibuixants, homes de teatre, intel·lectuals i també homes i dones a voltes simples ciutadans de la Barcelona burgesa, o del seu entorn.

Ramon Casas hi aporta una gran sensibilitat en el traç al carbó dels seus retrats o dibuixos que dona a conèixer des de les pàgines de la revista creada per ell dels Quatre Gats i sobretot Pèl & Ploma, descobrint-nos alhora una societat feliç però contradictòria per les crisis econòmiques que ell plasma en els quadres de la vaga general de principis de segle XX i les càrregues de la Guàrdia Civil contra els vaguistes que protesten de les llargues jornades de treball mal pagades, dels pactes de la fam, amb contrast amb les processons de Corpus o la pintura anomenada el Garrote Vil i d'altres, que

formava part dels eixos de la repressió contra l'anarquisme d'alguns grups de l'època. La gran revista Pèl & Ploma és la plataforma que usa per fer-se conèixer i sobretot per mostrar els retrats d'amics i gent de pes. Amb un estil molt peculiar, les dues revistes s'assemblen però dels Quatre Gats sols en van sortir quinze números, el primer de la segona setmana de febrer del 1899, tot i que ja tenia la empremta del modernisme més rabiós. Pèl & Ploma el va substituir des del 3 de juny de 1899. El tàndem Casas i Rusiñol, amb ajut de Pere Romeu i Miquel Utrillo, són els artífex d'aquesta nova empenta cultural a Catalunya.

Nosaltres volem tan sols fixar-nos en la sèrie de retrats al carbó que va fent des de finals del segle XIX fins als anys vint del nou segle, plasmant tota una sèrie de personatges que al llarg del temps han sigut encara més coneguts gràcies a aquests retrats. Casas té diverses fórmules pictòriques i estilístiques per retratar els seus invitats, que escull o que troba en els seus viatges i on coneix els seus models. Polítics de la cort de Madrid, de Barcelona, financers i homes de negocis, professors i gent de la faràndula, la gran burgesia que anava al Gran Teatre del Liceu i qualsevol personatge que conegués en el seu cercle d'amistat, però també escultors, orfebres, pintors, dibuixants com ell, tant de la societat madrilenya i castellana com francesa.

Durant deu anys llargs Casas retrata dotzenes de personatges de diversa classe i és vers el 1909 que en fa donació a l'Ajuntament de Barcelona al seu Museu d'Art dels primers 200 dibuixos que després ampliarà. Dins aquests retrats de la primera època hi podem trobar els que a nosaltres ens interessa per haver tingut un lligam amb la Cerdanya, a la vegada que donem a conèixer personatges que són poc o molt desconeguts de la comarca.

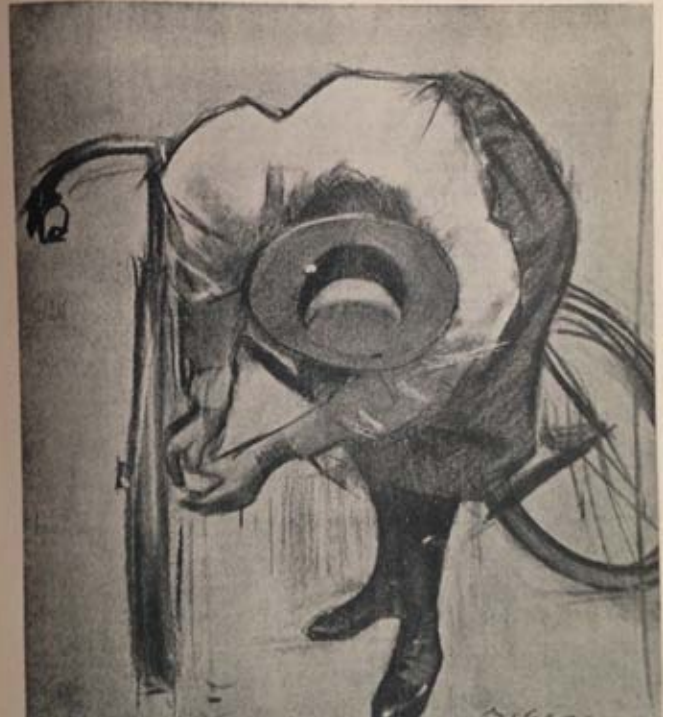
Ramon Casas és sens dubte clau en la interpretació del retrat per la seva manera de copsar les cares dels seus interlocutors per unes hores models, acceptant els posats, el joc de mans, i les seves indumentàries.

Influenciat en la seva pintura per Toulouse Lau-

Pèl & Ploma

Pèl & Ploma

BARCELONA 10 de Novembre de 1899 10 cèntims.

Pèl & Ploma

Núm. 13 Barcelona 26 d'Agost de 1899 10 cèntims.

Pèl & Ploma

Dionís Puig, retrat al carbó de Ramon Casas. MNAC

trec i sobretot per Degas, Casas és potser un cas de la pintura modernista i realista que sobresurt extraordinàriament per la fidelitat i exactitud als models escollits. Ramon Casas, ens aporta una frescor en la seva visió social a través del dibuix, amb un sentit de classe que potser no hauríem trobat en una altra mètode modern de fotografia per “retratar” els homes i les dones de la seva generació. Entre ells podem citar Valentí Almirall, Gabriel Alomar, Azorín, Lluís Bagaria, Dionís Baixeras, Pío Baroja, Bonaventura Bassegoda, Albert Bastardas, Marià Benlliure, Quillem de Boladeres, Enric Borrás, Jaume Brossa, Francesc Cambó, Jaume Carner, Ramon Casellas, Josep Clarà, Eusebi Corominas, Josep Cusachs, M. Duran i Bas, Lluís Doménech i Muntaner, Pompeu Fabra, Pompeu Gener, Adrià Gual, Ignasi Iglesies, Francesc Macià, Joan Maragall, Isidre Nonell, Ricard Opisso, Eugeni d’Ors, Pauleta Pàmies, Josep Pascó, Pèrez Galdós, Picasso, Josep Pijoan, Josep Pous i Pagès, Enric Prat de la Riba, J. Puig i Cadafalch, Dionís Puig i Soler, Pere Rahola, J. Roca i Roca, Pere Romeu, Albert i Santiago Rusiñol, Salvador Sanpere i Miquel, Joaquim Torres Garcia, Miguel de Unamuno, M. Utrillo, Jacint Verdaguer, Ignacio Zuloaga, Emmanuel Brousse, etc., és a dir polítics, artistes i gent de cultura.

Per altra part Casas, és deu als entorns que coneix per allà a on passa: París, Sant Benet de Bages, Tamarit, Sitges, Madrid i Galícia, etc. però sobretot Barcelona, i els enllaços de la burgesia que coneix i connecta per família i procedència econòmica. Malgrat això, Ramon Casas és un iconoclasta estilísticament parlant, sobresurt amb els seus quadres de gran format i en el cartellisme de promoció comercial, atenent sempre la figura femenina com a bellesa intrínseca. La revista *Pèl & Ploma* és en aquest sentit una mostra del dibuix i retrat feminista expressat de forma brillant innovadora, plena de suggeriments amb el seu entorn natural, que no deixa pas indiferent a ningú.

Utilitza també el dibuix per fer postals,

cartells comercials i industrials o de propaganda i va crear en el camp de la il·lustració modernista una pròpia escola, lluny de l'academicisme del qual ell abjurava. En aquest aspecte, Casas és un gran innovador.

Per fixar-nos en alguns dels retrats que Casas va dibuixar en aquella època, hem escollit els dels personatges lligats en certa manera a la Cerdanya, per naixença, i per haver-ne copsat en la seva narrativa i poesia el Pirineu com un tot (Maragall i Verdaguer) com també la reconstrucció dels costums pagesos i de muntanya com Massó i Torrents, i que Casas va retratar perquè ja eren ben coneguts en els seus respectius àmbits culturals.

El primer de tots és per naixença i per notorietat Dionís Puig i Soler nascut a Puigcerdà el 1854 i mort a Granollers el 1921. Fou de fet “el primer home del temps, doncs es va dedicar a fer previsions meteorològiques diàries amb pronòstic de 48 hores als diaris *La Publicidad* i *La Veu de Catalunya*” segons Josep Ramon Miró i Meritxell Pagès del Servei Meteorològic de Catalunya, en un article de referència “Dionís Puig: una vida dedicada la recerca científica” publicada a la revista AUSA (XXV, 169 -2012-, pag. 651-675, del Patronat d'Estudis Osonencs. Precisament en el número nou dels Quatre Gats, Pere Romeu hi dedicà un article en la secció Sobre la Taula, a Dionís Puig i Soler, que acabava d'arribar de París amb la seva notorietat científica, encertada, davant de la premsa allí, admirada.

De fet Dionís Puig va estudiar lleis i va ser Notari judicial, però la seva vena d'investigador li va arribar molt aviat, per les seves intuïcions científiques en creure que es podia predir el temps que faria si es tenia el nombre més gran de dades isobàriques dels indrets més destacats geogràficament.

El problema fou que d'aquestes dades no se'n tenien gaires i sense una xarxa densa de les isòbares al llarg de la geografia catalana difícilment s'encertaven les prediccions; el mètode que utilitzava Dionís Puig era de fet basat en mapes isobàrics d'arreu de Catalunya, i com més hi haguessin més precises podien ser les seves prediccions. La seva Barografia venia a predir el temps amb forta exactitud, si no fos perquè el conjunt de dades baromètriques no cobria tot Catalunya o comarques determinades, que haurien fet possible determinar els alts i baixos del vapor d'aigua per tal de veure en quina direcció anaven i podien donar

aigua en llocs concrets.

Tingué una gran amistat amb el polític Josep Zulueta que va fundar la Cooperativa El Cadí, que ha fet l'any passat el seu centenari; es casà amb Francesca Cadefau, germana de Bonaventura fundador de l'editorial Ceretània, que publicava amb el setmanari Ceretània i La Cerdanya.

Va divulgar amb articles les seves teories meteorològiques, sobretot la d'intentar fer pluja artificial, juntament amb la de la reforestació com a mitjà per combatre la sequera; estudià les pedregades i el fenomen de la boira a la plana de Vic, comarca que coneixia bé per haver-hi estudiat de jove. Considerava que la comarca d'Osona i la de la Cerdanya eren semblants des del punt de vista físic geogràfic, atès que eren planícies envoltades de muntanyes que haurien de donar els mateixos resultats climàtics.

El 1913 va publicar el llibre de les seves teories “*Dinámica atmosférica y barografía de Europa*”, que va aparèixer gràcies a la col·laboració econòmica del Climent Vilaldach i Batlló, amb pròleg de Zulueta, en l'editorial Librería de Feliu y Susanna, que alhora publicava la revista científica *Orbi*, que el 1907 va dirigir el mateix Dionís Puig. Quasi deu anys abans (1905) i gràcies als esforços del seu amic Zulueta a través de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) va publicar *La sequía en España y sus causas*. Entre d'altres publicacions i treballs, va presentar el 1908 un treball científic al Jocs Florals de la Cerdanya, titulat *Meteorología de la Cerdanya*, que va ressenyar la *Gazeta Cerdana* del dia 20 d'agost d'aquell any.

Bé s'ha de dir però, en honor seu que les seves teories i pràctiques sobre meteorologia estaven destinades a fracassar per no poder obtenir-ne uns resultats satisfactoris per tothom. La seva idea genial de fer pluja artificial, només va ser un somni poètic, però les seves prediccions meteorològiques tenien un pòsit científic que no podia ser portat a la pràctica per insuficiències pràctiques. Fou amic de Ramon Casas que el va retratar amb un dibuix de cos sencer i una estrella a la dreta de cinc puntes i acolorit d'un blau pigmentat. Va obtenir premis, La Creu de Cavaller de l'Ordre Civil d'Alfons XII, etc. Dionís Puig i Soler, un home absolutament autodidacta en la seva trajectòria científica, fou un cerdà il·lustre que no ha estat fins ara conegut com es mereix.

Els altres retrats de qui volem parlar, si bé tenen

una projecció pirinenca i cerdana, ho és per les seves publicacions, obres d'infraestructures i guies o llibres de narració que tracten de Cerdanya. El primer és el del polític francès Emmanuel Brousse, considerat el Diputat català de l'Assemblea Francesa a París. Brousse (Perpinyà 1866 – París 1926) a qui Cerdanya li va erigir un monument en l'encreuament de carreteres a tocar a Montlluís, fou sens dubte el polític que va fer més per bastir els fonaments d'un turisme que encara no havia descobert la Cerdanya; historiador i escriptor va publicar la guia monumental sobre *La Cerdagne française* (1896) que Querol va ressenyar en el número 15 de la revista. Va intervenir en la construcció del Tren Groc, fou diputat per Prada entre 1906 a 1924. La relació amb el moviment catalanista va ser important i la revista *Il·lustració Catalana*, del 18 de juny de 1916 va publicar la portada amb el retrat de Ramon Casas, per agrair alhora el gest que com a diputat va protagonitzar en favor de la llengua catalana per tal que fos reconeguda doncs "heu obtingut del Govern francès la inclusió de la nostra llengua al costat de les oficials per lo que respecta a la Censura Militar (primer pas pel reconeixement definitiu que d'altres en regategen)". Fou editor del diari pro català publicat a Perpinyà, *L'Independent*, que encara surt.

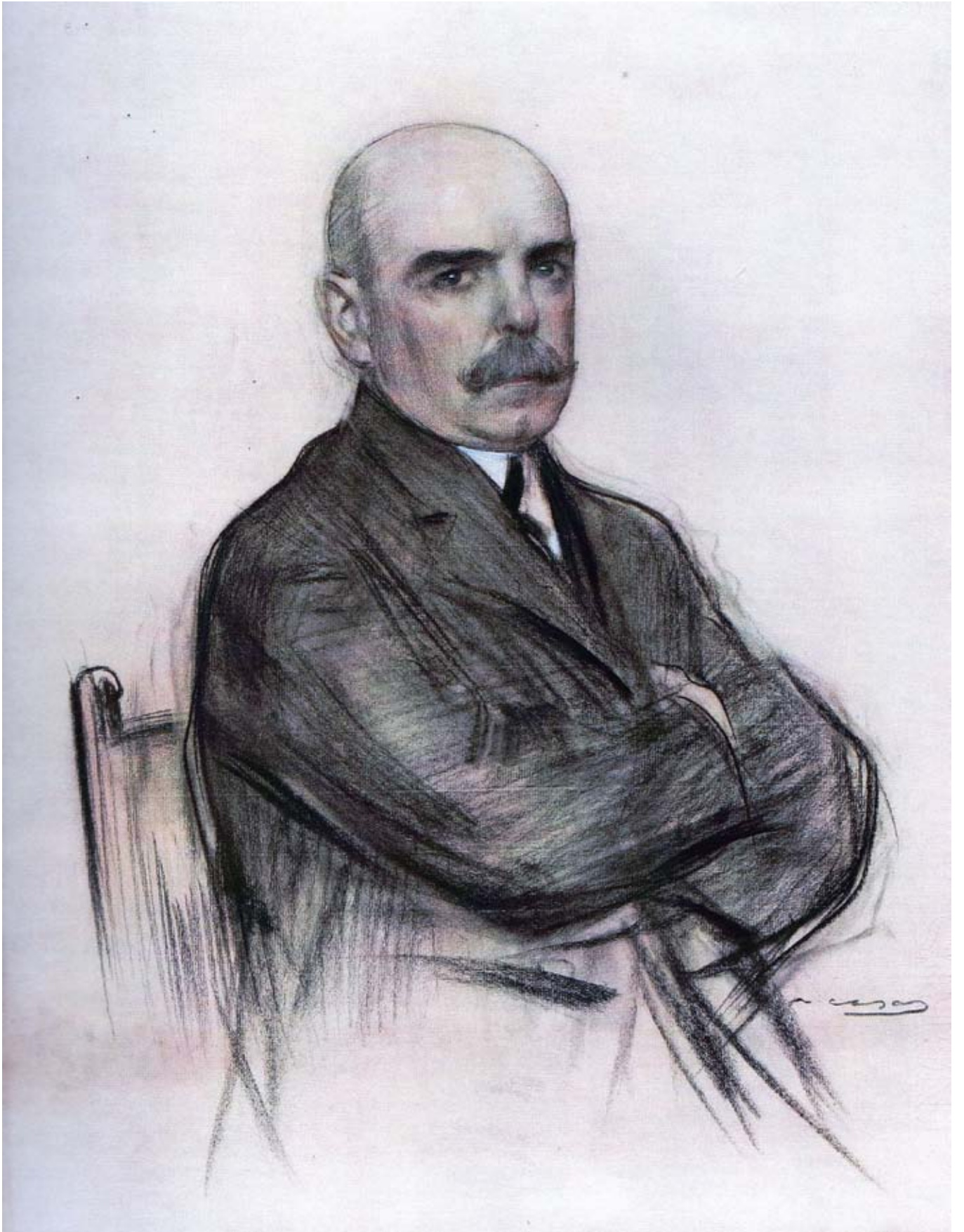
Un altre dels retrats de Ramon Casas, fou el del seu amic Jaume Massó i Torrents (Barcelona 1863-1943) escriptor i editor, va fundar la revista *L'Avenç*, que va defensar les idees del modernisme i la renovació del català escrit. Fou un dels grans modernistes literaris, intervenint en el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana que va tenir un gran ressò i membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans. El 1934, va ser nomenat Doctor Honoris Causa per la Universitat Autònoma de Barcelona. Casas el va plasmar de cos sencer, i el dibuixà amb una expressivitat de vitalitat. Assidu de la taverna dels Quatre Gats, Massó i Torrents va publicar un llibret que va ser prou popular titulat *Croquis Pirinencs*, doncs se'n van fer quatre edicions, 1896, 1903, 1921 i 1947.

Fou president del Centre Excursionista de Catalunya i de l'Ateneu Barcelonès, igualment va ser membre de la Unió Catalanista i del Centre Nacionalista Republicà. Va defensar un catalanisme d'esquerra, basat en el nacionalisme cultural i modernista. Impulsor del moviment bibliogràfic a Catalunya; té moltes publicacions i fou col·laborar amb els Estudis

Universitaris Catalans i en l'Escola de Bibliotecàries. La Biblioteca Nacional de Catalunya té el seu fons de manuscrits i correspondència. El dibuix d'en Casas ens mostra un Massó i Torrents, molt estilitzat amb camisa i americana descordada.

Massó i Torrents pintat per Ramon Casas. MNAC

No volem però deixar de mostrar els retrats dels dos grans poetes nacionals catalans, Jacint Verdaguer (Folgueroles 1845-Vallvidrera 1902) i Joan Maragall i Gorina (Barcelona 1860-1911). Verdaguer forma part del renaixement cultural i literari català i Maragall de la generació modernista. Els dos han trepitjat el Pirineu, i la Cerdanya particularment, i les seves narracions i poemes tenen la força del muntanyam pirinenc com a èpica nacional amb el *Canigó*, alhora que universalment trobem en *L'Atlàntida* la general. Reconegut com un gran poeta, participa en els Jocs Florals, és estimat popularment pel llenguatge que usa i per la seva vocació de servei al país. El seu enterrament va ser una gran manifestació de dol ciutadana. Ramon Casas n'hi fa un retrat vestit amb sotana i assegut en una cadira de braços. Les seves excursions pel Pirineu i els seus viatges tenen un gran interès per seguir per contrast la situació canviant dels llocs per a on passa. Del poema *Canigó* potser el més conegut és també el que fa que es reconstrueixin els dos monestirs de Cuixà i de Canigó, que estaven ruïnats. Verdaguer forma part del catalanisme col·lectiu que té el Pirineu, com eix nacional de Catalunya.

Joan Maragall i Gorina, (Barcelona 1860-1911) és tanmateix un referent patriòtic del Pirineu i de Catalunya. Poeta, escriptor, traductor, assagista, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, va lligar l'esforç de la Renaixença amb un realisme poètic i místic, dins d'un esperit de catalanitat i pluralitat que donava un esperit com a pensador dins els corrents del catalanisme col·lectiu de l'època. El seu inconformisme moral, dins l'estètica del modernisme, el van fer molt popular en moments que el seu punt de vista era esperat com a referent davant la violència anarquista i el posicionament de la burgesia catalana. Maragall també és inconformista i es col·loca com a abanderat del perdó en aquell memorable article *La Ciutat del perdó*, que Prat de la Riba es negà a publicar a *La Veu de Catalunya* el 1909. I els retrets a la burgesia de la qual ell formava part quan escriu aquell *Ah! Barcelona*, i encara el famós *L'Església cremada*, arran dels fets revolucionaris de la Setmana Tràgica, el col·loquen com a iconoclasta i allunyat del poder que utilitza una repressió duríssima. D'aquí a estar en desacord amb la Lliga Regionalista que es va posar al costat del govern espanyol per aplicar la repressió més dura, només hi havia un pas. Joan Maragall fou un dissident amb in-

dependència d'esperit lligada als postulats modernistes. La seva idea nacional no lligava gaire amb el Noucentisme cultural. Al contrari mantenia una actitud d'independència cultural nacionalista i modernista. La seva visió poètica sobre la natura no ens deixa pas indiferents, amb perfils intimistes i espirituals. Voldríem ressaltar el valor que dóna a la muntanya en el seu conjunt com a pàtria nostra, atès que la nació catalana va lligada també a la nació pirinenca, és a dir a un valor perenne que ens ha acompanyat sempre. Ramon Casas va retratar Joan Maragall, almenys dues vegades; nosaltres hem agafat el dibuix de cos sencer amb un Maragall amb barret i paraigua, perquè ens ha semblat més lligat al seu estil d'home que es passeja pel món, i per la Natura. I no voldríem acabar sense llegir un dels seus poemes de *Pirinenques* que diu:

*Ben ajagut a terra, com me plau
el veure davant mes en costa suau
un prat ben verd sota d'un cel ben blau!
I en les albes la gran bellugadissa
de les fulles d'acer que el vent ariça
amb tants reflectes de llum enlluernadissa*

Retrat al carbó d'Albert Bastardas per Ramon Casas. MNAC

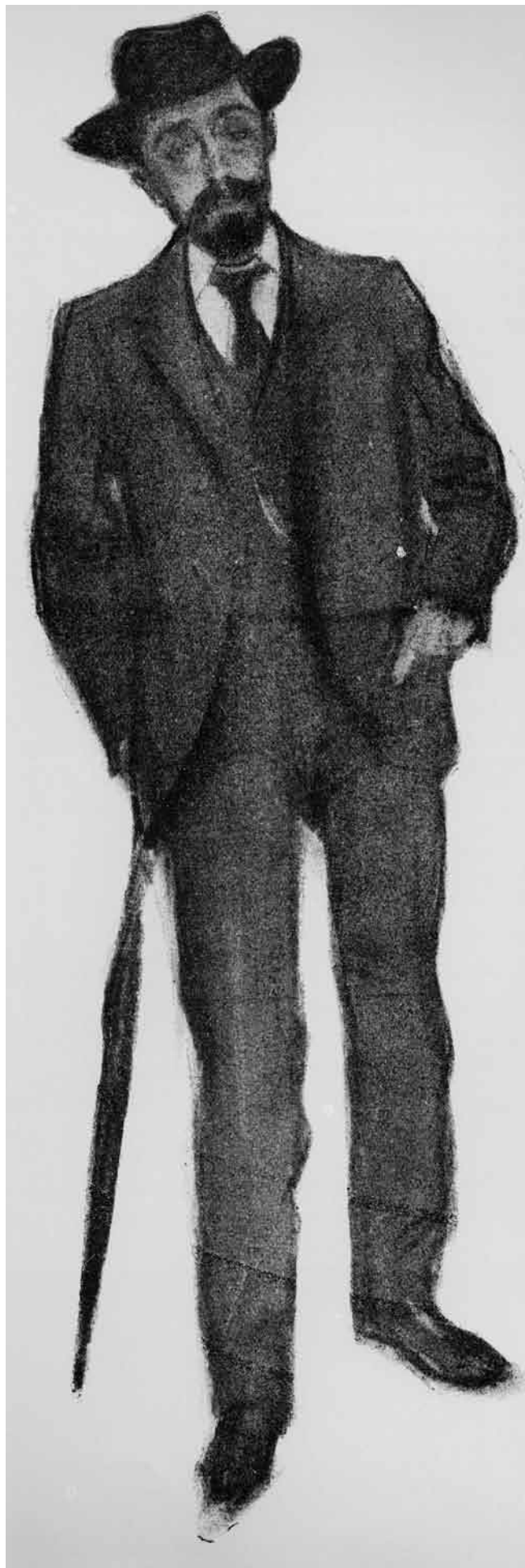
*I el sol estès pertot
I el rec com cau
escumejant avall la costa suau
del prat ben verd sota del cel ben blau.
Tots els membres caiguts, tot jo per terra
buidat de tota força i sens desig,
la pensa a poc a poc se'm desaferra...*

*I em vaig trobant tan bé an allà entremig,
i em va invadint com una immensa pau,
i vaig sent un tros més del prat suau
ben verd, ben verd sota d'un cel ben blau”*

Finalment no voldria deixar de donar a conèixer un retrat familiar d'en Ramon Casas que és per mi l'objecte d'una part dels meus estudis com a historiador; es tracta del meu avi Albert Bastardas i Sampere (Barcelona, 1871-1944), advocat i polític, retratat per Casas el 1908 quan era Alcalde Popular de Barcelona (1908-1909), doncs així l'anomenava la premsa de l'època, ja que com a republicà i catalanista fou elegit sense l'aprovació del govern espanyol i per tant no fou nomenat a dit pel rei, com tots els altres alcaldes de la Ciutat, quan l'alcalde Sanllehy es va veure obligat a plegar per haver “desobeït” el Consistori en l'aprovació del famós Pressupost Extraordinari de Cultura de 1908. (Vegeu: Alfred Pérez-Bastardas, *Barcelona davant el Pressupost Extraordinari de cultura de 1908*; Barcelona 2003)

Anys més tard, Albert Bastardas va conèixer l'industrial Agustí Manaut que s'havia fet una torre al Remei de Bolvir i vers el 1930 per mitjà de la seva filla Blanca, va ser invitat tota la família Bastardas a visitar-la. Altrament la família tenia voluntat de visitar el país i de fotografiar el patrimoni, així les esglésies romàniques, com també el paisatge i aquesta voluntat va reeixir en l'Arxiu Albert Bastardes AAB (avui a Vilassar de Dalt) i altres col·leccions de fotografies dipositades en el Museu Nacional d'Art de Catalunya a nom de Rafel Bastardes Parera.

Albert Bastardas va ser uns dels fundadors de la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) el 1910, i com a Diputat a la Mancomunitat de Catalunya, elegit vicepresident de la Assembla de 1915. Presidí també l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, l'Orfeó Català, i Vicepresident de la Caixa de Pensions. Igualment el Patronat de Previsió Social

Retrat Joan Maragall per Ramon Casas.

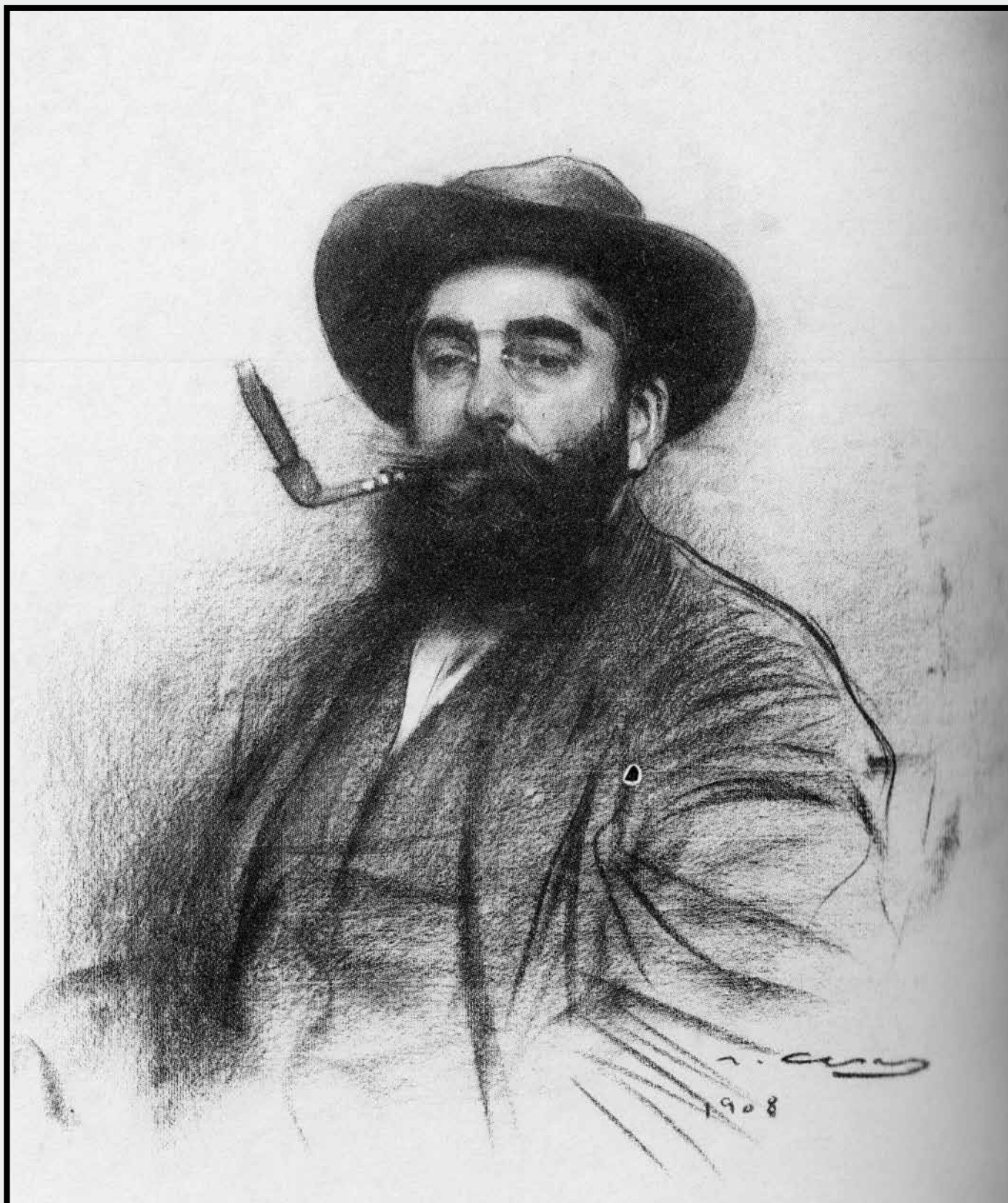
de Catalunya i Balears (1921-1939). L'any 1926 va ser desterrat com a membre de la Junta del Col·legi d'Advocats per la negativa de la Junta de publicar la Guia Judicial en castellà. Fou diputat a la Generalitat Provisional de Catalunya el 1931, pel partit judicial de Granollers amb les llistes del Partit Catalanista Republicà, i Vicens-Vives va definir aquells catalanistes, com a membres de la generació modernista de 1901. El retrat que li va fer Ramon Casas és un dels dos-cents dibuixos que el pintor va fer donació a l'Ajuntament de Barcelona, quan encara ell n'era alcalde. (Vegeu:

Alfred Pérez-Bastardas: *Els republicans nacionalistes i el catalanisme polític: Albert Bastardas i Sampere; Una biografia política. Edicions 62, 2 v. Barcelona 1987*. Igualment: Alfred Pérez-Bastardas, *El catalanisme col·lectiu i altres estudis*. Ed. Base, Barcelona 2014).

Ramon Casas va saber triar els seus models representatius de la política, les arts i la cultura de la seva època. Ara els podem admirar en el MNAC, el museu que a part del romànic i gòtic, és potser el més important pel que fa a retrats i dibuixos d'un dels pintors més grans de Catalunya.

Retrat al carbó de Jacint Verdaguer per Ramon Casas. MNAC

Ramon Casas per ell mateix. 1908. MNAC